

MAKTAB O'QUVCHILARINI XALQ HUNARMANDCHILIGI KASBLARIGA YO'NALTIRISH TEXNOLOGIYASI

*Shomirzaev Maxmatmurod Xuramovich,
Termiz davlat universiteti professori, pedagogika fanlari doktori.*

Annotatsiya. Maqolada maktab texnologiya ta'limida xalq hunarmandchiligining spektral-variatsiyaviy komponentlarini fanlararo takomillashtirish mazmuni yoritilgan.

Tayanch so'z va tushunchalar: maktab, sinf, o'quvchi, ta'lim, tarbiya, axloq, texnologiya, kasb, yo'nalish, xalq hunarmandchiligi, ko'nikma, mehnatsevarlik, tejamkorlik, ijodkorlik, tizim, milliylik, tarixiylik, mahalliylik.

ТЕХНОЛОГИЯ ПРИОБЩЕНИЯ ШКОЛЬНИКОВ К ПРОФЕССИЯМ НАРОДНЫХ РЕМЕСЛОВ

*Шомирзаев Махматмурод Хурамович
Профессор Термезского государственного университета, доктор педагогических наук.*

Резюме. В статье рассмотрено содержание междисциплинарного совершенствования спектрально-вариативно компонентностей народных промыслов в школьных технологиях обучения.

Ключевые слова и понятия: школа, класс, учащиеся, образование, воспитание, этика, технология, профессия, направление, народное ремесло, умение, трудолюбие, бережливость, творчество, система, национальность, историчность, местность.

TECHNOLOGY FOR DIRECTING SCHOOLCHILDREN TO THE PROFESSIONS OF FOLK CRAFTS

*Shomirzaev Makhmatmurod Khuramovich
Termez State University professor, doctor of Pedagogical Sciences.*

Summary. The article describes the content of interdisciplinary improvement of the spectral-variable components of folk crafts in school technology education.

Key words and concepts: school, class, student, education, upbringing, ethics, technology, profession, direction, folk craft, skill, diligence, thrift, creativity, system, nationality, historicity, localism.

Kirish. Respublikamiz Prezidenti Sh.M.Mirziyoevning bevosita tashabbusi va rahbarligida qabul qilingan hamda izchil ravishda amalga oshirilayotgan O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalish bo'yicha Harakatlar strategiyasi respublikamizda rivojlanish taraqqiyotining yangi bosqichini boshlab berdi. Bu jarayonning amaliy natijalari bugungi kunda hayotimizning barcha soxalarida, eng muhimi xalqimizning ongu taffakuri, intilish va harakatlarida yaqqol namoyon bo'lmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Harakatlar strategiyasining to'rtinchi – ijtimoiy sohani rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lgan ta'lim tizimini takomillashtirish masalasiga ham alohida e'tibor qaratilgan [1].

Davlatimiz rahbari har bir viloyatga tashrifi doirasida o'tkazilgan yig'ilishlarda, turli uchrashuvlarda so'zlangan ma'ruzalari va suhbatlarida barkamol avlodni tarbiyalash, yoshlarni sog'lom turmush tarziga amal qilib yashash masalalariga kun tartibidagi dolzarb masala sifatida qarash zarurligini ta'kidlab kelmoqda. Prezidentimiz ta'kidlaganidek: "Agar farzandlarimizga to'g'ri tarbiya bermasak, har kuni, har daqiqada ularning yurish – turishi, kayfiyatidan ogoh bo'lib turmasak, ularni ilmu hunarga o'rgatmasak, munosib ish topib bermasak, bu omonatni boy berib qo'yishimiz hech gap emas" [2].

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida" va "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi"ning 3-bobida keltirilgan "Kadrlar tayyorlashning Milliy modeli"da bozor iqtisodiyoti sharoitida bo'lg'usi avlodning ta'lim va tarbiyasini takomillashtirishning yangi mazmun va shakldagi loyihasi taklif etildi. "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi"ning 3.3.3-bandi "Uzluksiz ta'lim va turlari" deb nomlanadi. Ushbu bandning "Umumiy o'rta ta'lim" deb nomlangan qismida umumiy o'rta ta'lim o'quvchilari bilishi, o'zlashtirishi lozim bo'lgan jihatlar keltirildi. Jumladan: "...o'quvchilarning fanlar bo'yicha muntazam bilim olishlarini, ularda bilim o'zlashtirish ehtiyojini, asosiy o'quv-ilmiy va umummadaniy bilimlarni, milliy va umumbashariy qadriyatlarga asoslangan ma'naviy-axloqiy

fazilatlarni, texnologik ko'nikmalarini, ijodiy fikrlash va atrof-muhitga ongli munosabatda bo'lishni va kasb tanlashni shakllantiradi...”, - deydi [3].

Tadqiqot metodologiyasi. Yoshlarni texnologik jarayonga tayyorlashda, ularning texnologik jihozlar, kishilari bilan ongli va ishonchli munosabatda bo'lish talab etiladi. O'quvchilar mehnat mahsulotlarini iste'molga chiqarishi va ushbu jarayonda tejamkorlik, uddaburonlik, ishbilarmonlik kabi fazilatlarni shakllantirish, ularni texnologik jarayonga tayyorlashning asosini tashkil etadi va quyidagilarni amalga oshirishni maqsad qilib qo'yadi:

o'quvchilarni texnologik jarayonga hamda mehnatni yuzaga keltiruvchi kishilarga bo'lgan hurmatini shakllantirish;

o'quvchilarni zamonaviy ishlab chiqarish, xalq xo'jaligi, xizmat ko'rsatish, qurilish, aloqa, mashinasozlik va xalq milliy hunarmandchiligi asoslari bilan tanishtirish;

o'quvchilarning umumtexnologik bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirish hamda ularni oddiy texnologik jarayonda ishtirok etishga tayyorlash;

ularni umumta'lim maktablari jarayonida va uni bitirgandan so'ng turli xil yo'nalishlardagi kasb-hunarlariga tayyorlash kabidir.

Texnologik jarayon tayyorgarligining vazifalarini amalga oshirishda ta'lim va tarbiyaning rivojlantiruvchilik, ta'limiylik, tarbiyaviylik, amaliylik, ishlab chiqaruvchilik, yaratuvchilik, kasbiy yo'naltirilganlik kabi jihatlar nazarda tutiladi.

Hozirgi davrda o'quvchilarni texnologik jarayonga tayyorlashning vazifalari quyidagilardan iborat:

o'quvchilarda o'qish va texnologiyaga bo'lgan ongli munosabatni shakllantirish, uning aqliy va jismoniy rivojlanishini ta'minlash;

o'quvchilarda mehnatsevarlik, axloqiy, fuqarolik, tejamkorlik, ijodkorlik kabi insoniylik fazilatlarini tarbiyalash hamda ular faoliyatida texnologiyani doimiy ehtiyojga aylantirib borish;

o'quvchilarda bozor iqtisodiyoti sharoitida raqobatbardoshlik xususiyatlarini shakllantirish, tabiat zaxiralari, moddiy buyumlar, narsalar va materiallarga bo'lgan tejamkorlik munosabatlarini shakllantirish;

o'quvchilarda umumtexnologik ko'nikma va malakalarni shakllantirish, texnikaviy, texnologik, tuzish-qurish (montaj-demontaj), chizish, ishlab chiqarish va milliy hunarmandchilik sohalarini bo'yicha dunyoqarashlarini shakllantirish.

Tahlil va natijalar. Fikrimizcha yoshlarning texnologik tayyorgarligi hozirgi davrda mehnat tarbiyasi, ta'limi va kasbga yo'naltirish ishlari, ishlab chiqarishda ishtirok etish hamda turli kasblarni egallash jarayonlarini qamrab oladi. Umumta'lim maktablarida o'quvchilarning texnologik tayyorgarligini amalga oshirishning asosiy shakli – texnologiya ta'limi va tarbiyasi hamda kasbga yo'naltirish ishlari hisoblanadi [5, 126].

Umumiy o'rta ta'lim maktablarining yuqori sinflarida o'qitiladigan texnologiya ta'limi va kasbga yo'naltirish fani jarayonida bo'lg'usi ishchi va mutaxassislarning kasbiy faoliyatida qo'llaniladigan turli xil asbob-uskuna, jihoz va moslamalar bilan ishlash ko'nikma va malakalari shakllantiriladi. Bu jarayonda, ularga mexanizatsiyalashtirilgan, elektrlashtirilgan, avtomatlashtirilgan vositalar bilan ishlash, texnologik bilim, ko'nikma va malakalar hamda mehnat qonunchiligiga rioya qilish, sanitariya-gigiena qoidalari va yo'l-yo'riqlari asoslarini o'rgatish ta'minlanadi.

Texnologiya ta'limi va kasbga yo'naltirish vazifalari quyidagilar:

o'quvchilarni turli ishlab chiqarish sohalarini mazmuniga taalluqli vazifalarni (yechish) bajarish, tajribalar o'tkazish, o'lchash-tekshirish asboblari va ma'lumotlaridan to'g'ri foydalana olish hamda ularni texnologiya mashg'ulotlarini bajarishga o'rgatish;

o'quvchilarning bilim va mehnatga bo'lgan muhabbatini shakllantirish, mehnat ahllariga nisbatan hurmat hissini singdirish, ularni jamoatchilik va vatanga sadoqat ruhida tarbiyalash;

o'quvchilarni bozor iqtisodiyoti qonuniyatlari talablari asosida sifatli, xaridorgir iste'mol mollari, raqobatbardosh mehnat mahsulotlari ishlab chiqarishga odatlantirish, tayyorlangan mahsulotlarni iste'molchilarga yetkazish vositalarini o'rgatish, ish boshqaruvchilik, homiylik, ishbilarmonlik, tadbirkorlik fazilatlarini singdirib borish va rivojlantirish;

texnologiya ta'limi va kasbga yo'naltirish jarayoniga o'zbek milliy hunarmandchiligi sohalarining kiritilishi orqali xalqning milliy ruhi, yashash turmush tarzlarini, an'analarni, udumlarini, urf-odatlarini tiklash va rivojlantirish, milliy qadriyatlar, tarixiy yodgorliklar, obidalar, xalq ustalarining boy meroslarini o'rganish, o'rgatish va ularni amaliy faoliyatlarda qo'llash vazifalarini hal etish;

texnologiya ta'limi va kasbga yo'naltirish jarayonida axborot texnologiyalari va hisoblash texnikasi, zamonaviy texnologiya va jihozlarning qo'llanilishi davr talablari darajasida va jahon

tajribalariga mos holda o'rgatilishini ta'minlash;

texnologiya ta'limi va kasbga yo'naltirishni sifatli va samarali darajada amalga oshirishda maktablar, maktabdan tashqari qo'shimcha tarbiyaviy muassasalar, oila, ishlab chiqarish korxonalari, ishbilarmon va tadbirkorlar uyushmalarining o'rni beqiyos. Ushbu muassasalar xalq milliy hunarmandchiligi bilan o'zaro hamkorlikdagi munosabatlarining o'rnatilishi va rivojlanishining ahamiyati yanada oshirilishi lozim.

Mehnatsevarlik, topshirilgan ishga javobgarlik hissini tarbiyalash, hamkorlik va o'zararo bir-biriga yordam ko'rsatish jarayonida yangi jamiyat kishisi shakllanadi [4, 217]. Shu bois umumiy o'rta ta'lim maktablariga texnologiya ta'limi va kasbga yo'naltirish mashg'ulotlari bilan o'quvchilar bajaradigan boshqa turli vazifalar birlashgan holda tashkil qilinadi.

Chunonchi, o'quvchilarga mashg'ulotlar jarayonida asbob-uskunalar tarqatishni ishonib topshirishi hamda ish o'rinlarining toza va tartibli bo'lishini ta'minlaydi. Asbob-uskunalarni tarqatuvchi mas'ul o'quvchi esa, tuzatish asboblarning mavjud holatini tekshiradi va navbatchi o'quvchilarga ularni yig'ib olishlarida yordam beradi. Bu ishda qobiliyatli va faol o'quvchilarni tanlab olinishi maqsadga muvofiq, texnologiya ta'limi va kasbga yo'naltirish jarayonida o'quvchilar o'zaro do'stona munosabatda bo'lishi va bir-birlariga beg'araz yordam ko'rsatishi, hamkorlikda itishlashi, ijrochilik, javobgarlik, mas'uliyatlik, o'zaro talabchanlik va ish yuzasidan tanqidiy munosabatlarga odatlanadilar. O'qituvchi, bu munosabatlarning kamol topishini va rivojlanishini diqqat bilan kuzatishi va ularni odob-axloq doirasida to'g'ri yo'naltirishi lozim.

Xulosa. Olib borilgan tadqiqotimizning tajriba-sinov mashg'ulotlarini kuzatish va tahlillar natijasida, umumiy o'rta ta'lim maktablari texnologiya ta'limida o'quvchilarni xalq hunarmandchiligi kasblariga yo'naltirishda spektral-variativ komponentlarini fanlararo tashkil etilgan dars mashg'ulotlarini takomillashtirish uchun quyidagi omillar zarur ekanligi aniqlandi:

Texnologiya ta'limi va kasbga yo'naltirish mashg'ulotlari mazmuni asosan, qo'l bilan bajariladigan amaliy ish harakatlariga yo'naltirilmog'i lozim. Bu hol, turli xil mexanizatsiyalashtirilgan, elektrlashtirilgan, avtomatlashtirilgan vositalar, qurilmalar, stanoklar bilan ta'minlanishidagi tansiqlikning, turli xil jarohatlanishlarning, materiallar tansiqligining va boshqa kutilmagan holatlarning oldini olishga yordam beradi.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida tashkil etilayotgan texnologiya ta'limi va kasbga yo'naltirish mashg'ulotlari mazmunini tanlashda, tarixiy, milliy, mahalliy, mintaqaviy xususiyatlarini hisobga olish kerak bo'ladi. Bu xususiyatlarni ta'minlashda xalq milliy hunarmandchiligi sohalari zarur bo'lgan barcha pedagogik talablarni to'liq ta'minlaydi.

Texnologiya ta'limi va kasbga yo'naltirish mashg'ulotlari mazmunida xalq milliy hunarmandchiligining o'rganilishi va o'rgatilishi, ta'limning hayot bilan bog'liqligi, ishlab chiqarishga yaqinligi, amaliyligi, moddiy-texnik ta'minotini tashkil etishning qulayligiga e'tibor bermoq lozim.

Xalq milliy hunarmandchiligi bo'yicha turli mashg'ulotlarni texnologiya ta'limi va kasbga yo'naltirish negizida tashkil etish maqsadga muvofiq, chunki ular qator umumlashtiruvchi xususiyatlar mavjud.

Xalq milliy hunarmandchiligi Sharq xalqlarining moddiy qadriyatlariga oid madaniyatning yorqin namunasi sifatida o'rganishini psixologik, pedagogik, didaktik, uslubiy jihatlar alohida tahlilni talab qiladi.

Xalq milliy hunarmandchiligining texnologiya ta'limi va kasbga yo'naltirish negizida o'rganilishi, ushbu sohaning o'quv-uslubiy jarayoni yangilanishini taqozo etadi. Shuning bilan bir qatorda, O'zbekiston Respublikasi umumiy o'rta ta'lim maktablarida texnologiya ta'limi va kasbga yo'naltirish konsepsiyasi va Davlat ta'lim standartini yaratish, o'quv reja va dasturlarini ishlab chiqish lozim. Shuningdek, yaratilgan yangi avlod darsliklarini mazmun va sifat jihatidan takomillashtirish, o'quv-uslubiy qo'llanmalar bilan boyitish, ushbu soha bo'yicha didaktik va tarqatma materiallar yaratish hamda mashg'ulotlarda ko'rsatmalilikni tashkil etish zarur.

Xalq hunarmandchiligi milliy qadriyatlarning muhim yo'nalishi sifatida ta'lim tizimida mukammal o'rganilishida tarbiyaviylik, odob-axloqiylik imkoniyatlari yoritilib borilishi lozim.

Milliy qadriyatlarning ta'lim-tarbiya tizimida, xususan, o'quvchilarni texnologiya va kasbga tayyorgarligini takomillashtirishda xalq hunarmandchiligi misolida o'rganilishi kasbiy ta'lim tizimining milliylik, tarixiylik, mahalliylik, mintaqaviylik xususiyatlarini namoyon etilishi asosida qayta qurilishini taqozo etadi.

Xalq milliy hunarmandchiligini ta'lim-tarbiya tizimida yanada mukammal o'rganishda boshqa o'quv fanlaridan unumli foydalanish imkoniyatlari chuqurroq qarab chiqilishi lozim. Masalan, shakllarning yanada diqqatga sazovor bo'lishi, simmetriya qonunlari, unumli geometrik va stereometrik munosabatlar imkoniyatiga murojaat qilish maqsadga muvofiq.

Ta'lim va tarbiyaning mantiqiy ketma-ketlik, izchilligiga to'la erishishda fanlararo bog'lanishdan foydalanish uchun texnologiya ta'limi va kasbga yo'naltirilishda o'quv fanlarining imkoniyatlari hisobga olinishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni Toshkent shahri, 2017-yil 7- fevral PF - 4947.
2. Mirziyoev Sh.M. Vatanimiz taqdiri va kelajagi yo'lida yanada hamjihat bo'lib, qat'iyat bilan harakat qilaylik. // "Xalq so'zi" gazetasi., 2017-yil, 16-iyun.
3. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida" va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"gi qonunlari. // T.: "Sharq", 1997
4. Shomirzayev M. Kh. Technology of Educational Process in School Technology Education // The American Journal of Social Science and Education Innovations. – 2020. – №. 07. – C. 217.
5. Shomirzaev M.X. Texnologiya fanini o'qitishda innovatsion pedagogik texnologiyalar. Darslik.- T.: "TerDU NMMN" 2021, - 228 b.